

УДК 82.09 (045)

Дмитро Дроздовський

КАТАСТРОФІЗМ ЯК МОДЕЛЬ ХУДОЖНЬОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ ЛІНИ КОСТЕНКО 2010-Х РР.)

У статті подано спробу окреслити світобачення ліричного суб'єкта в поезії Ліни Костенко найновішого періоду (збірки «Річка Геракліта», «Мадонна перехресть»). У художніх візіях авторки домінують риси катастрофізму та міфологізму. Представлено світоглядні морально-етичні максими Л. Костенко на основі її публіцистичних виступів.

Ключові слова: Ліна Костенко, сучасна українська література, катастрофізм, міфологізм.

В статье рассматривается мировоззрение лирического субъекта поэзии Лины Костенко (сборники «Река Гераклита», «Мадонна перекрестков»). В видениях субъекта преобладают модели катастрофизма и мифологизма. Представлены морально-этические максимы Л. Костенко на основе ее публицистических выступлений.

Ключевые слова: Лина Костенко, современная украинская литература, катастрофизм, мифологизм.

In the paper, the author provides an attempt to spotlight the philosophy of the poetic subjectivity in Lina Kostenko's works of the recent years (poetry collections 'Heraclitus' River', 'Madonna of the Crossings.'). The poetic visions represent the views based on the feelings of catastrophe and mythology. The moral and ethical maxims in L. Kostenko's works have been defined.

Kew words: Lina Kostenko, contemporary Ukrainian literature, catastrophe, mythology.

Кожний період «внутрішньої еміграції» Ліни Костенко змушує літературознавців дошукуватися причин авторського усамітнення, яке не спиняє художньої творчості, а лише переводить її в інший психологічний і часовий реєстри. Як справедливо зазначає Іван Дзюба: «Ліна Костенко привчила свого читача ждати від неї ТІЛЬКИ чогось надзвичайного. Великої КУЛЬТУРНОЇ ПОДІЇ» [3, с. 70].

Катастрофічно в поетичному художньому світі Л. Костенко [6; 7] сприймається теперішнє життя – як абсурд, за лаштунками якого розгортається цивілізаційна трагедія («Прогавили, прогледіли, / і хочеться на Марс. / Це сталася трагедія, / а ви зіграли фарс»).

В епістемологічній основі поезії Ліни Костенко – етичні максими, які, відповідно до поглядів письменниці, мають визначати розвиток літератури. Повернення письменниці в літературу, в якій деформовано морально-етичні та естетичні принципи, позначене катастрофічним відчуттям.

Колізії між філософсько-світоглядними установками Л. Костенко й стратегіями сучасної культури окреслимо, звернувшись до сконденсованих філософських рефлексій самої поетки:

1. «І справді, у майбутнього слух абсолютний, особливо тоді, коли це майбутнє буде. Лейбніц сказав, що теперішнє, народжене минулим, народжує майбутнє. Якщо воно є, то цікаво, яке майбутнє воно породить і який буде слух у того майбутнього, якщо тепер глухонімі часи? Ще колись Леся Українка казала, що вона живе в глухонімі часи. І ми живемо в глухонімі часи. Який же може бути слух у майбутнього?».

2. «Домінуючі нині тенденції: комерційні, скандальні, якісь гранто-, олігархо-, спонсоролюбні – це не стиль справжньої літератури».

3. «Я працювала, їздила в Чорнобильську зону відчуження. В екстремальних умовах бачила прекрасних людей, там не було ніякої ворожнечі, там була щира дружба і така любов між людьми... Іван Дзюба... написав, що я жила в координатах своєї незалежності... І це було справжнє життя... І ця зона етичної небезпеки <...> довела мене до того, що <...> я хотіла повернутися назад у координати своєї незалежності...».

4. «...шістдесятницьке мислення – краще, мабуть, що ми про цей світ чули, це високовольтна лінія духу, яку ми несли, обпікаючи руки, а потім вона провисла і тепер її топчуть у бруд» [5, с. 125].

Отже, неприйняття сучасної мистецької дійсності відбувається 1) через формування різних референтних груп, які не сприймають літератури як тягості покоління; 2) через втрати настанови на естетику («я хочу срібним олівцем // птиць малювати на лляній тканині»), яка має ґрунтуватися на засадах етики; 3) спотворення самих засад «індустрії культури» в Україні, перетворення літератури на бізнес, педалювання на комерційно успішних темах; 4) небажання письменників повертатися до «великих тем», які не підлаштовуються під тимчасовий формат, але порушують онтологічно важливі питання. Ліна Костенко поділяє думку А. Камю: «Суспільство поділяється на чуму та її жертв. І головне – не стати на бік чуми». «Самотність – теж один із мотивів лірики Ліни Костенко. Але він не самодостатній, частіше він опрозо-

рює моральні цінності життя. Це не та самотність, що відгороджує від людей, а радше та, що допомагає зрозуміти їх. Пригадується скальд Халдора Лакснесса: «Люди, без сумніву, краще розуміли б і любили одне одного, якби вони зізналися одне одному у своїй самотності, у своїй болісній тузі і в своїх боязких надіях». Наче той ісландський скальд, наша поетеса бачить і розуміє тугу самотності й там, де її, здавалося б, і бути не могло, де історія зрить лише блиск, тріумф, славу навіки, – тобто невласне життя, мішуру, суєтність...» [3, с. 80].

Для Ліни Костенко особливу роль у історії української літератури посідає шістдесятництво. Провідні інтенції цього феномену полягали в утвердженні гуманізму, людиноцентризму, внутрішньої свободи. Шістдесятники прагнули створити нову художню мову, прокласти художні зв'язки зі своїми попередниками – митцями Розстріляного відродження. «Шістдесятництво несло високовольтну лінію духу», – зазначила Л. Костенко під час вручення їй звання «Почесного професора» Київського національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. «Шістдесятництво – це і естетичне явище, і політичне. Тоталітарна система ж не залягає лише у площині політичній – вона демонтує культуру, вона нищить естетику. Шістдесятники у мистецтві були дисидентами в політиці. Природно, що вони протистояли системі. Мистецький і політичний протест – це були дві складові одного цілого. І не мистецький протест починався з політичного, а навпаки. Художник не міг жити в тих умовах, він задихався» [3, с. 166]. На запитання О. Пахльовської «з чого для Тебе почалося шістдесятництво?» Ліна Костенко відповідає: «З почуття солідарності. В літературу несподівано й одночасно прийшли люди з талантом і совістю... Ми шукали очима одне одного. Ми вгадували і любили кожен новий талант...» [3, с. 144].

Л. Костенко як поет не може існувати там, де немає етичного розуміння. «В лабіринтах своєї незалежності» – так охарактеризував І. Дзюба особливість світогляду поетки. Ліна Василівна з цим погодилась, зауваживши, наскільки це непросто жити у власній незалежності. Бо ця незалежність не форма відмежування від дійсності, а спосіб вийти на універсальний спосіб бачення культури та історії. Поет завжди працює у великій перспективі. «Письменник повинен бачити все, – в одній відповіді зазначила Ліна Костенко. – До того ж у нашій експедиції є та людська якість, яка була у шістдесятників. Поняття честі та солідарності. І цинічно скасований тепер патріотизм» [3, с. 153].

Моріс Бланшо зазначає, що поезія «пов'язана зі словом, яке не може урватися, адже воно не промовляє, воно є. <...>. Поет – це той, хто почув це слово, той, хто увійшов у злагоду з ним <...>. Щоб написати один-однісінький вірш, потрібно доценту вичерпати життя. Щоб написати вірш, потрібно вичерпати мистецтво, вичерпати всеньке життя в пошуках мистецтва» [2, с. 76].

Такою постає творчість Ліни Костенко найостаннішого періоду – несумісна з фальшуванням і цинізмом, етично вивірена і гранично відверта. Це творчість, у якій репрезентована морально забарвлена філософія часу: *бути собою* в кожному естетичному поруху, в кожній інтелектуальній рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусенко В. Кодекс честі як імператив життя. На прикладі життя і творчості Ліни Костенко / Валентина Андрусенко // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 43-48.
2. Бланшо М. Простір літератури. Есе ; [пер. з франц. Л. Кононович] / Моріс Бланшо. – Львів : Кальварія, 2007. – 372 с.
3. Дзюба І. Є поети для епох / Іван Дзюба. – К. : Либідь, 2011. – 208 с.
4. Дроздовський Д. «З суми безкінечно малих виникає безконечно велике...» : до 80-річчя Ліни Костенко / Дмитро Дроздовський // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. – № 3. – С. 70-83.
5. Дроздовський Д. У зоні етичної небезпеки / Дмитро Дроздовський // Дніпро. – № 5, травень. – 2012. – С. 124-125.
6. Костенко Л. Мадонна перехресть: поезія / Ліна Костенко. – К. : Либідь, 2011. – 112 с.
7. Костенко Л. Річка Геракліта / Ліна Костенко; упоряд. та передм. О. Пахльовської; післямова Д. Дроздовського. – К. : Либідь, 2011. – 336 с.